

PLECS D'HISTÒRIA LOCAL

147

Directors: Ramon Arnabat (URV), Josep Santesmasses (CCEPC)
 Compaginació: Natàlia Bàscones
 Disseny: Conseixanta
 Tria de novetats: Pineda Vaquer (IRMU)
 Dipòsit legal: B. 47.520-76
 ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: La premsa local històrica **1**
 TEMES 1: La premsa comarcal ... **2**
 TEMES 2: Evolució història de la ... **5**
 TEMES 3: La premsa de la ciutat ... **8**
 PATRIMONI: Premsa històrica ... **11**
 RESSENYES **13**
 TRIA DE NOVETATS **14**
 NOTICIARI **16**

DAVID CAO COSTOYA. Patronat d'Estudis Osonencs. GEHCI-UB

LA PREMSA LOCAL HISTÒRICA

La premsa local i comarcal ha estat històricament un fenomen social, cultural i polític de primer ordre al nostre país. El seu naixement i desplegament ha anat íntimament lligat a l'existència d'una sòlida i vigorosa retícula de ciutats mitjanes que, juntament amb les respectives capitals provincials i regionals, han articulat el territori i han condicionat les relacions i dinàmiques dels col·lectius humans assentats. En aquestes ciutats mitjanes l'existència de premsa pròpia ha estat, entre moltes altres coses, un instrument al servei de la construcció de les hegemònies urbanes i socials.

Al mateix temps, l'aparició i consolidació de la premsa local ha acompanyat estretament el procés de configuració d'un espai públic d'opinió i crítica, i ha estat un agent important en l'afirmació de la modernitat política i cultural. Entre els múltiples estímuls que van concórrer a la promoció inicial de premsa pròpia en les respectives localitats, no fou menor la voluntat d'homologació amb les poblacions més grans i dinàmiques, i la participació en un fenomen que en l'època era percebut com un signe de civilització.

Portada del *Diari d'Igualada* del 16 de maig de 1931. Font: Diputació de Barcelona. Gerència de Serveis de Biblioteques. Trencadís. [Accessible a: <http://trencadis.diba.cat>]

immens per als historiadors que tenen com a prioritari altres camps de recerca. Més enllà de les dades concretes que pot proporcionar als investigadors, la premsa local constitueix un mitjà de gran interès per a aproximar-se a les actituds i inquietuds

de les col·lectivitats humanes en el període de transformacions viscudes en el segle i escaig del qual s'ocorre aquest monogràfic.

Conscients de la seva importància, els *Plecs* ja s'havien ocupat de la premsa local i comarcal amb anterioritat (vegeu número 128, de febrer de 2008). En aquesta ocasió hem volgut aproximar-nos històricament a la premsa local del segle XIX i primers decennis del segle XX, fins a la Segona República, període que comprèn els orígens del fenomen i la configuració d'uns models informatius i d'intervenció política i cultural que són anorreats amb la doble ruptura de 1936 i 1939.

Els articles que segueixen alternen la consideració i anàlisi genèriques del fenomen en les terres de parla catalana, amb l'exposició de casos concrets, referits a les ciutats de Girona i Figueres, primer, i Vic, després. Finalment, hem volgut aportar un cens i una anàlisi breu de les hemeroteques o repositoris digitals de premsa històrica, que en els darrers anys

La premsa, també la local i comarcal, constitueix un objecte d'estudi amb entitat pròpia. Al mateix temps, és un recurs

han posat a l'abast una part remarcable d'aquest patrimoni col·lectiu. ■

JAUME GUILLAMET LLOVERAS. Universitat Pompeu Fabra; **FRANCESC-ANDREU MARTÍNEZ GALLEGO.** Universitat de València; **ARNAU COMPANY I MATES.** CEDOC – Universitat de les Illes Balears

LA PREMSA COMARCAL: PROXIMITAT, PLURALISME, IDENTITAT I LLENGUA

El fenomen de la premsa local i comarcal té un triple interès històric. En primer lloc, com a dimensió territorial del desplegament del mercat periodístic, lligat al que avui es coneix com informació de proximitat. Segon, com a expressió del pluralisme polític i social. Tercer, com a element d'identitat de poblacions i comarques. En les terres de llengua catalana, hi ha encara un quart motiu d'interès, ja que és el nivell de la premsa on de manera més fàcil i directa es produeix l'expansió de l'ús del català. És així en el procés històric desenvolupat al llarg del segle XIX i les primeres quatre dècades del XX, que és l'objecte d'aquest article. Després, la premsa local i comarcal sobreviurà a la repressió i el control del franquisme amb un to menor obligat que no li impedeix ser receptiva als aires democratitzadors dels darrers anys i sorprendre amb una nova vitalitat durant la Transició.

Les característiques de cada territori condicionen el concepte mateix i la terminologia. A Catalunya, el concepte de premsa comarcal és assumit per al conjunt de periòdics editats fora de Barcelona, que és referència indiscutible d'un mercat nacional català unificat. El fraccionament provincial del mercat valencià fa que els diaris editats a Castelló de la Plana, València i Alacant comparteixin aquesta referència, deixant el concepte de premsa local i comarcal per a les poblacions menors. La singularitat insular de les Balears fa que el concepte de premsa forana sigui exclusiu de Mallorca principal, en contraposició als diaris de Palma. A la majoria de regions d'Espanya, els mercats territorials són provincials, fins i tot al País Basc, i de manera subsidiària locals.

Vic i Tarragona durant la guerra contra Napoleó no és encara l'origen de la premsa comarcal. Després, el nombre de periòdics creix a Barcelona, però poc a altres poblacions, fins a finals del XIX. Durant la Segona República, hi ha cinc ciutats més que acrediten una tradició de diaris (Sabadell, Terrassa, Tortosa, Mataró i Vilanova i la Geltrú) i a aquestes onze cal sumar-hi algunes publicacions de Badalona, Granollers i Igualada i altres d'espòriques a Figueres, Olot i Valls.

Alguns diaris tenen molts anys de vida: els gironins *Diario de Gerona* (1888-1936) i *El Autonomista* (1892-1939), amb el nom catalanitzat els anys 1930, així com *Diario de Reus* (1874-1936) i *Las Circunstancias* (1874-1936), *Diario de Tarragona* (1853-1939) i *La Cruz* (1901-1936), *Diario de Mataró* (1895-1936), *Diario de Villanueva y Geltrú* (1850-1936) i *El Pueblo de Tortosa* (1901-1936), a més de publicacions bilingües com la lleidatana *El País* (1878-1937) o en català com *El Pla de Bages* (1904-1936) de Manresa. El concepte de premsa comarcal inclou dos nivells inferiors: els setmanaris de petites ciutats i caps de comarca i els quinzenaris i mensuals de poblacions menors. Entre els setmanaris destaquen per la durada els figuerencs *El Ampurdanés* (1861-1866, 1868-1874 i 1883-1913) i *La Veu de l'Empordà*

(1911-1936), els olotins *El Deber* (1897-1936) i *La Tradició Catalana* (1917-1936), *Fructidor* (1909-1936) de Vilafranca del Penedès i *La Crònica de Valls* (1905-1935). Una certa teorització de la premsa comarcal no es produeix fins al 1931, quan Lluís Bertran i Pijoan publica el llibre de l'Exposició de Premsa Comarcal de l'any anterior a Montjuïc. És un primer catàleg d'un total de 3.231 periòdics de 184 poblacions de 26 comarques, xifres que s'han de prendre amb reserves atesa la forma de recollida de les

Portada d'*Eco de Granollers* del 3 de desembre de 1882. Font: Subirà, Joan: *La premsa a Granollers (1882-1982)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1982, volum 1, p. 31.

Catalunya

La publicació de diaris a Girona, Lleida, Manresa, Reus,

poques dades que s'ofereixen. Unes dades més elaborades sobre un univers menor –els catàlegs de Joan Givanel i de Joan Torrent i Rafael Tasis, només de periòdics en català i bilingües– registren, fins al 1939, un total de 2.411 periòdics en 204 poblacions de 37 comarques. La teorització de Bertran és defensiva, i fa notar la importància de la premsa comarcal en plena expansió industrial de la premsa de Barcelona. En ambdues es reflecteix el pluralisme polític, amb presència creixent del catalanisme, de la mà de polítics i escriptors que es multipliquen en una i altra activitat. La diferència és el procés molt més ràpid d'adopció de la llengua catalana, gairebé plena els anys trenta a la premsa comarcal.

País Valencià

Al País Valencià mai no ha existit un periòdic –i menys diari– l'àmbit del qual pogués dir-se regional. Tampoc no prendrem ací en consideració la premsa editada a les tres grans capitals del País i que, a tot estirar, ha adquirit la caracterització de provincial. Només considerarem la premsa editada a ciutats i pobles no capitalins.

Aquesta premsa local té una fita d'origen: *El Agorero*, a Elx, el 1836. L'any següent apareixia *La Glorieta de Alcoy*. Elx i Alcoi, epicentres de la revolució industrial, seran també les localitats amb més premsa local: unes 160 capçaleres entre 1837 i 1939 a Alcoi i cap a la meitat a Elx. Al País Valencià s'editaran unes 600 capçaleres de premsa local i comarcal en el període esmentat.

1836 i 1837, en plena guerra carlina i en plena revolució liberal. La premsa local naixia política i, de tant en tant, eludia les mirades auscultadores amb la sàtira. El nombre de viles que es van unir a Elx i Alcoi abans l'aprovació de la Llei de policia d'impremta de 1883 és escàs: Xàtiva (*La Fortuna*, 1844), Sogorb (*El Celtíbero*, 1849), Alzira (*El Eco del Jucar*, 1856; *Heraldo de Alcira*, 1877), Dènia (*Revista de la Marina*, 1861), Sueca (*La Chicharra*, 1868) i Xixona (*La Voz de Jijona*, 1878). La major part de la premsa local la trobarem aleshores a les comarques centrals i del sud, amb un especial subdesenvolupament de les comar-

ques del nord: fins i tot la ciutat de Castelló trigà a tenir el seu primer diari, *El Eco de Castellón*, aparegut el 1856. La Llei d'impremta de 1883 augmentarà el nombre de localitats adscrites al fenomen. Oriola, Callosa del Segura, Santa Pola, Novelda, Elda, Petrer, Villena, Benissa, Oliva, Gandia, Cullera, Torrent, Catarroja, Massanassa, Carlet, Carcaixent, Tavernes de Valldigna, Sagunt, Requena, Utiel, Vila-real, Vinaròs, Benicarló o Morella coneixen l'aparició de periòdics que quasi sempre estan implicats en les lluites polítiques locals entre liberals i conservadors o que mostren alternatives com ara la republicana o l'obrerista. Fins i tot algun periòdic com *El Radical* (Gandia, 1898) ultrapassa la condició de local per abastar l'àmbit de les comarques de la Safor i la Marina.

Sens dubte, el moment d'or serà la Segona República. A banda de sumar-se algunes localitats més a la nòmina assenyalada (Ibi, l'Alcúdia, Canals, la Font de la Figuera, etc.), sorgeixen nous actors en la premsa política i algunes publicacions culturals o vinculades a interessos locals que enriqueixen el patrimoni periodístic. Durant la Guerra Civil perduraran ben pocs d'aquests periòdics i la postguerra immediata en serà la rematada.

No és fàcil trobar periòdics locals i comarcals, no capitalins, escrits en català abans de la Guerra Civil, però hi ha *El Borinot* (Alzira, 1889), *El Cudol* (Xàtiva, 1889), *La Fulla de Col* (Vinaròs, 1896), *El Tio Cuc* (San Vicent del Raspeig, 1914) o *La Terreta* (Massanassa, 1917). El castellà serà, fins i tot en localitats valencianoparlants, la llengua emprada habitualment.

Illes Balears

Entre 1883 i 1936, únicament hi ha hagué premsa local a Mallorca i Menorca, mentre que a les Pitiüses només se'n troba a la capital, Eivissa. Quant a Mallorca, la primera etapa de la premsa forana s'inicià el juliol de 1883 amb l'aparició del setmanari *El Felanigense* a Felanitx i finalitzà amb l'inici de la Guerra Civil el juliol de 1936. Van

Portada de *La Chicharra* del 23 de febrer de 1869. Font: Hemeroteca Municipal de València

temes-1)

aparèixer un total de 91 publicacions, repartides en 18 municipis: 19 a Inca, 12 a Sóller i Manacor; 7 a Andratx i Felanitx; 6 a Lluçmajor i Sineu; 5 a Pollença; 3 a Artà; 2 a Algaida, Porreres, Montuïri, Santanyí i Consell, i 1 a Valldemossa, Sant Joan, Calvià i Sa Pobla.

Des de 1779 amb el *Semanario Económico* –primera publicació periòdica apareguda a l'illa– fins al 1883, tota la premsa es concentrà a Palma. Així i tot, des del 1883 fins al 1936 no hi hagué cap diari i únicament dos municipis, Felanitx i Sóller, van gaudir d'un model de premsa pròpia amb continuïtat. *El Felanigense* –que el 1933 es catalanitzà com *El Felanitxer*–, s'edità intermptudament fins l'agost de 1936. L'inici periodístic de Felanitx i la Llei de policia d'impremta de 1883 incentivaren l'aparició de publicacions a Inca, amb el setmanari *Revista de Inca* (1883-89), i a Sóller, amb el *Semanario de Sóller* (1884), que fou substituït pel setmanari *Sóller* (editat gairebé inintermptudament des del juliol de 1885 fins a l'actualitat). Fou en la dècada de 1890 que sorgiren el primer setmanari local estrictament polític, *El Eco de Felanitx* (1890) i, a Lluçmajor, el primer d'especialitzat, en agricultura: *Es Pagès Mallorquí* (1899-1904).

Respecte a la premsa en català, fou en les dues primeres dècades del segle XX que sorgí a Inca, Manacor, Sineu, Santanyí i Artà. A Inca, sota l'impuls de l'editor Miquel Duran, s'editaren els periòdics *Es Ca d'Inca* (1901 i 1903-04), *La Bona Causa* (1904-05), *Ca Nostra* (1907-14, 1919-26 i 1928-29), *La Veu d'Inca* (1915-18) i *L'Ignorància* (1918-19). A Manacor, dirigit per mossèn Antoni Maria Alcover, aparegué *La Aurora* (1906-16); a Santanyí, *Es Moscart* (1909), i a Sineu, *Mestre Tomeu Ciri* (1910-11), la segona etapa de *Sinium* (1911) i *Sa Defensa* (1911). A Mallorca, el moment àlgid de la premsa local fou durant la Segona República. Sobretot fou de caire polític i satíric, i s'inicià en municipis com Algaida, Calvià, Montuïri, Sant Joan i Porreres.

Quant a Menorca, la dualitat entre Maó (capital política de l'illa) i Ciutadella (capital eclesiàstica) féu sorgir un bon nombre de periòdics en aquesta darrera. Hem de destacar l'activitat de la Impremta de Salvador Fàbregues, que publicà *Diario de Ciudadela* (1881-83) i el bisetmanal *El Noticiero* (1892-98), o el diari catòlic *El Iris* (1913-37). Altres poblacions s'hi varen sumar com Alaior (*Cruz y Espada* [1910-1913]), Sant Lluís (*El Adelanto* [1911]), es Mitjorn Gran (*Llum Nova* [1912-13]) i es Castell (*Ecos de Villacarlos* [1917-20]). ■

Portada de *Mestre Libori*. Font: Biblioteca Bartomeu March.

L. ALEMANY VICH i J. MUNTANER BUJOSA, *Las publicaciones periódicas en Mallorca (contribución a su estudio)*. Premi Ciutat de Palma, 1955 [inèdit].

L. BERTRAN I PIJOAN, *Premsa de Catalunya*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1931.

A. COMPANYY I MATES, «La primera etapa de la premsa forana a Mallorca (1883-1936). Evolució general». A: A. MARIMON (ed.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*, Palma: Fundació Emili Darder, 1997, p. 181-202.

B. CHULVI FERRIOLS, «Evolución y factores de desarrollo de la prensa local en la Comunidad Valenciana (1836-1939)», en

A. LAGUNA i A. LÓPEZ (eds.), *Dos-cents anys de premsa valenciana*, València: Generalitat Valenciana, 1992.

J. GIVANEL I MAS, *Bibliografia Catalana. Premsa*, Barcelona: Fundació Rafael Patxot, 1932-1937, 3 volums.

F. MARTÍNEZ SANCHIS, *Periodisme local i comarcal. La comunicació valenciana de proximitat*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2010.

J. GUILLAMET, *La Premsa Comarcal. Un model català de periodisme popular*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.

J. TORRENT i R. TESIS, *Història de la Premsa Catalana*, Barcelona: Editorial Bruguera, 1966, 2 volums.

LLUÍS COSTA. Universitat de Girona

EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA PREMSA: ESTUDI DE CAS. GIRONA-FIGUERES (1800-1936)

Els orígens: premsa i política

L'evolució històrica de la premsa de Girona i Figueres presenta els trets més característics i definidors del model de periodisme català. Ambdues ciutats presenten elements comunicatius comuns, propis del seu entorn territorial i d'un mateix marc polític i social. Naturalment, la condició de capital provincial de la ciutat de Girona li conferia, amb relació a Figueres, unes possibilitats més favorables a l'edició periodística, fins al punt que Jaume Guillaumet ha considerat Girona com una ciutat que disposà històricament d'un sistema informatiu local complet, o sigui un sistema de diaris, periòdics i revistes, destinat a satisfer de manera general totes les necessitats informatives de la ciutat i la seva àrea d'influència. Figueres, en el context general de la premsa comarcal, ha desenvolupat un dels models més reeixits del sistema informatiu complementari, aquell que no «introdueix els mínims de professionalització que registrem en els del primer nivell (el cas de la ciutat de Girona), que la pràctica del periodisme assoleix més plenament un caràcter obert i popular, sense que d'això es ressentin especialment la qualitat i l'interès dels seus periòdics». ¹ El primer periòdic que veié la llum a la ciutat de Girona fou la *Gazeta de Gerona*, l'any 1787, quan la ciutat tenia

8.014 habitants. En canvi, Figueres, que a finals del segle XVIII ultrapassava molt lleugerament els 5.000 habitants, tardarà poc més de vint anys, fins el 1809, a encetar la seva experiència en l'àmbit de la premsa, amb l'aparició del bisetmanari la *Gazeta de Figueras*.² El punt d'arrencada de la premsa figuerenca té algunes similituds amb el cas de Girona: el nom de la capçalera, *Gazeta* –molt habitual a l'època–, i sobretot aquesta representació periodística del govern francès, que encetava una experiència molt peculiar amb la premsa, d'acord amb l'estratègia política d'adulació a la població catalana, època coneguda amb el nom d'assaig catalanista: l'idioma oficial era el català i les proclames contenien un esperit particularista. La *Gazeta de Figueras* que sortí fins al començament de 1810 era redactada en castellà, català i francès, els mateixos idiomes que emprà la *Gazette de Gironne* (1812), també bisetmanal i editada per iniciativa de l'administració napoleònica.

Després de la Guerra del Francès es va fer el silenci periodístic a Figueres, mentre que a Girona es continuà la dinàmica encetada aquells anys, que va permetre des d'una certa representació de premsa en els anys del Trienni Liberal, fins a l'aparició, l'any 1834, de la publicació més oficial que hi pot haver, com a producte de la capitalitat provincial: el *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, quan tot just feia un any de l'establiment definitiu de les capitals provincials. El cert és que fins la Constitució del 1837 l'antic règim reservava les notícies polítiques i militars a les gasetes oficials, limitades a una funció estrictament administrativa. La llibertat proclamada per la nova constitució faria possible l'aparició d'un reguitzell de publicacions, tant a Girona com a Figueres, per bé que la legislació posterior al text constitucional fou molt restrictiva. El ventall polític s'obria al món de la premsa: a Figueres a l'any 1842 apareixien el liberal *Hola Suelta o Aviso* i el republicà *El Ampurdanés*, mentre que a Girona es publicaven el progressista *El Vigilante*, el republicà *El Centralista* (1843) o el liberal *El Centinela de los Pirineos* (1855). Evidentment, no havia arribat l'època dels grans diaris, però de forma progressiva, si bé sovint amb periples efímers, les dues primeres ciutats gironines s'anaven poblant de premsa periòdica. El Sexenni Revolucionari (1868-1874)

La impremta de *L'Autonomista* als anys trenta. Foto: Arxiu personal de Lluís Costa

temes-2

fou, sens dubte, la primera gran embranzida periodística propiciada per un increment molt considerable de la llibertat de premsa. A la ciutat de Girona en sis anys apareguren 22 títols –pocs menys dels que s’havien publicat durant

Portada de l'*Empordà Federal* del 13 d'abril de 1932. Foto: Biblioteca Fages de Climent de Figueres. Imatge extreta de Jaume Guillamet et al. (2009)

gairebé 81 anys, des dels orígens al 1868–, dels quals aproximadament 18 es poden catalogar com d’orientació política.³ A Figueres, durant el Sexenni, l’eclosió del republicanisme, sobretot federalista, es fa evident, també, en l’àmbit de la premsa. En aquesta època posa la proa un dels grans diaris figuerencs: *El Ampurdanés*, que s’havia començat a publicar l’any 1861 com un periòdic d’informació general i local, i que a partir del nou règim defensà diverses opcions de l’espectre republicà.

L’inici d’una nova concepció periodística

La Girona de l’any 1900 tenia censats 15.787 habitants. La indústria encara era molt precària, i subsistien essencialment les estructures tradicionals. Figueres s’havia acostat al nombre d’habitants de la ciutat de Girona, i començà el segle amb 13.192 ànimes. En tot cas, però, parlar de modernitat en el conjunt de l’Estat espanyol en aquells moments era pura utopia. Els índexs d’analfabetisme eren molt alts: dos de cada tres ciutadans espanyols no sabien ni llegir ni escriure. Els horaris laborals eren interminables i els sous

molt baixos. En definitiva, els condicionaments per afavorir la lectura eren nefastos, atès el dèficit de diners, temps i formació que patia una gran part de la població. Malgrat això, el nombre de publicacions periòdiques creixia progressivament. A la ciutat de Girona, de l’any 1900 al 1923 van veure la llum 93 nous periòdics, xifra que representa un increment percentual del 35 % amb relació al darrer quart de segle. A Figueres van aparèixer 34 noves publicacions en el mateix tram cronològic, algunes tan significatives com *La Veu del Ampurdà*, que sortia el mateix any 1900, o *Empordà Federal*, el 1911.

Els canvis socials esdevinguts en el primer terç del segle XX havien d’influir necessàriament en la premsa. Es començava a gestar el que es coneixeria com la societat, la cultura i la comunicació de masses. Certament s’albiraven canvis en el món de la premsa i es començava a fer perceptible la introducció d’un nou model, sustentat en l’organització empresarial del periòdic, i que tenia com a finalitat prioritària la difusió de la notícia i la rendibilització del negoci. De fet, aquest fenomen responia al trànsit de la societat tradicional a la societat industrial de masses. Les transformacions que caracteritzen el primer terç del segle XX a Catalunya contenen trets susceptibles de tenir una notable incidència en el camp comunicatiu: concentració urbana, noves vies de comunicació, avenços significatius en els mitjans de transport i progressiu augment del nivell educatiu, per bé que l’analfabetisme continuava colpejant la societat.

De 1913 a 1920 Girona era la ciutat de l’Estat amb una proporció més elevada de periòdics amb relació al nombre d’habitants (1.136 habitants per periòdic el 1913, i 933 l’any 1920), tot i que no disposava de cap projecte de premsa amb una base empresarial sòlida, la qual cosa provocava un remarcable dèficit de premsa d’informació general, és a dir, de noticiaris no lligats obertament a corrents ideològics.

La premsa gironina mostrava evidents debilitats per satisfer la demanda esmentada –no és estranya l’enorme incidència dels diaris barcelonins en els lectors gironins–, malgrat que des d’un punt de vista estrictament formal els periòdics de Girona més consolidats, com ara *El Autonomista* o el *Diario de Gerona*, procuraven sintonitzar amb sistemes periodístics que evidenciaven clarament els signes de modernitat. Això es nota en el tractament temàtic, a voltes de manera prioritària, d’algunes informacions que denotaven voluntat de «popularització» o «massificació»: futbol, curses de braus, teatre, cinema, «ecos de sociedad»

o bé seccions que versaven sobre l'estètica femenina. Aquests periòdics, que transitaven entre el model de premsa d'opinió i un model que cercava el mimetisme de la premsa de masses, trobaven una certa rèplica en els figuerencs *La Veu del Ampurdà* (més tard *La Veu de l'Empordà*), *Empordà Federal* i fins i tot *Nuevo Figueras*, malgrat que a diferència dels dos periòdics gironins mai no van tenir una periodicitat diària i que en cap dels casos –ni a Girona ni a Figueres– aquests periòdics van ultrapassar els 1.000 exemplars de tiratge.

La Segona República representa, com ha afirmat el professor Joan Manuel Tresserras, el període més brillant de la història del periodisme espanyol. En aquells anys cristal·litzà un discurs periodístic de masses, perfectament homologable al periodisme europeu, amb un nivell intel·lectual alt i una vocació política evident. Malgrat que el discurs i la controvèrsia política es reactivaren en aquest període i la premsa, en conseqüència, recuperà part de la tradició vuitcentista del periodisme ideològic, la societat volia estar informada i les seves inquietuds també reclamaven nous temes d'interès. Ens trobem, així, amb la creació d'un model de periodisme modern, renovador i innovador, que participa de l'immillorable corrent cultural, i que sucumbirà, només, sota els efectes de la guerra i sobretot de la llarga dictadura franquista. Els dos grans diaris gironins, *L'Autonomista* i el *Diari de Girona*, representarien, en gran mesura, aquesta realitat. A Figueres, malgrat no haver-hi una definició empresarial tan sòlida com a Girona –propiciada per les famílies Rahola, pel cas de *L'Auto-*

nomista, i Masó pel *Diari de Girona*–, culminaria, en el període republicà, el procés cap al sistema informatiu local. El pes de la capitalitat de la ciutat de Girona va tenir, sens dubte, una incidència decisiva en la superior trajectòria periodística respecte a Figueres. De l'any 1809 al 1936 veieren la llum a la ciutat de Girona 263 publicacions, mentre que a Figueres ho van fer menys de la meitat, en concret 126 publicacions. Amb tot, i més enllà dels beneficis derivats de la condició de cap provincial, la ciutat de Girona va disposar d'un fort pes cultural que es manifestà generosament en el camp de la premsa i d'alguns projectes empresarials en l'àmbit periodístic prou consistents. ■

Darius Rahola, propietari i editor de *L'Autonomista*. Font: Arxiu personal de Lluís Costa.

Bibliografia bàsica

- L. COSTA, *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1987.
- L. COSTA, *El Autonomista: el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*, Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2000.
- J. GUILLAMET, *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- J. GUILLAMET; M. MORENO; A. TEIXIDOR; A. TESTART, *Història de la premsa de Figueres, 1809-1980*, Figueres: Ajuntament de Figueres, 2009.
- M. MORENO CHACÓN, «La premsa republicana figuerenca durant la Restauració (1875-1923)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 34, Figueres: 2001, p. 425-458.

Notes

1. J. GUILLAMET, (1983) p. 59-72.
2. No considerem la reimpressió del periòdic literari editat el 1763, *El Caxon de Sastre Cathalan*, com a publicació pròpia de Figueres, atès que era una simple rèplica del periòdic de Madrid, que més tard es reedità a Barcelona.
3. A manera de dada comparativa, observem que a Madrid apareixen més de cent periòdics, seixanta dels quals són de caire polític. Vegeu A. BAHAMONDE i J. TORO, «El Sexenio Democràtico, 1868-1874», en *Historia 16*, Madrid: Salvat, 1982, p. 51.

temes-3)

DAVID CAO COSTOYA. Patronat d'Estudis Osonencs. GEHCI-UB

LA PREMSA DE LA CIUTAT DE VIC. UNA APROXIMACIÓ HISTÒRICA: 1800-1936

Els orígens. La Guerra del Francès i els inicis de la societat liberal

Per bé que segons les informacions disponibles les primeres manifestacions de premsa periòdica vigatana es remunten al 1803, amb una capçalera titulada *Gazeta de Vich*, és a partir de 1808, en el context de la Guerra del Francès (1808-1814), quan el fenomen viu a la ciutat una primera brotada de veritable consideració. De fet, durant aquell sexenni el nombre de publicacions periòdiques es multiplicà en el conjunt de Catalunya i la premsa s'estengué fins a les principals poblacions del país. Vic participà de forma

Portada del primer número d'*El Ausonense* (1861-1863).

Font: Diputació de Barcelona. Gerència de Serveis de Biblioteques. Trencadís. [Accessible a: <http://trencadis.diba.cat>]

molt destacada en aquell procés. Fora de Barcelona, pràcticament cap altra població va comptar amb una activitat periodística tan intensa i continuada. El fenomen resultaria inexplicable sense considerar un seguit de circumstàncies

prou conjunturals i singulars, com les necessitats comunicatives i propagandístiques pròpies del conflicte, el gaudi d'una situació de relativa llibertat de premsa, la fragmentació territorial i institucional del període, la condició de capitalitat política i militar que la ciutat va detenir en determinades fases de la guerra, i el nombre considerable de refugiats que acollí, especialment provinents de Barcelona. D'aquesta manera, el juny de 1808, pocs mesos després de l'esclat del conflicte armat, van néixer a la ciutat de forma gairebé sincrònica dos periòdics, el *Diario de Vich* (1808-1811), de tendència liberal moderada, sorgit de la impremta de Joan Dorca, i la *Gazeta de Vich* (1808), que va ser seguida sense solució de continuïtat per la *Gazeta Diaria de Vich* (1808) i el *Correo Diario de Vich* (1808-1810), totes tres de tendència més conservadora i publicades per Felip Tolosa. Així, durant aquests primers anys de la guerra van conviure amb força continuïtat dues capçaleres diferents, que inauguraren una incipient pluralitat i concurrència periòdística. Les invasions franceses, o simplement les reiterades alarmes sobre l'arribada de les tropes napoleòniques, afectaren de forma temporal o definitiva la continuïtat d'algunes capçaleres. En els anys immediatament posteriors sorgiren altres periòdics com ara el *Noticiero de Vich* (1811-1812), *El Patriota Ausonense* (1812-1814) o el *Diario de Vich* (1814), tots tres impresos per Tolosa i lligats per una evident relació de continuïtat. Endemés, Vic va ser la seu, en diversos moments, de la itinerant *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña* o *Gazeta de Cataluña*, òrgan de la Junta Superior del Principat.

El restabliment de l'absolutisme amb Ferran VII a partir de 1814 significà un tall clar en aquella dinàmica. Entre maig i setembre d'aquell any encara es publicà l'esmentat *Diario de Vich*, però després s'imposà un llarg silenci, només trencat el 1823, de nou en un període constitucional, amb l'aparició d'una capçalera reialista homònima de la tot just al·ludida, que desaparegué aviat i fou rellevada pel *Correo de Vich* (1823), també de poca durada. És forçós constatar que l'activitat periodística vigatana desplegada durant el Trienni Constitucional (1820-1823), període durant el qual es gaudí de nou d'un règim de llibertat d'impremta, va ser

molt menor que no pas la registrada durant la Guerra del Francès. Res a veure, tampoc, amb la multiplicació de periòdics observable principalment a les ciutats de Barcelona i Tarragona en aquell trienni.

El pas dels anys demostrà com foren d'exceptionals les circumstàncies que havien propiciat a Vic la florida periodística dels anys de la guerra contra Napoleó. Entre 1823 i 1854 no es publicà cap altre periòdic a la ciutat, fora de l'efímer *El Vagabundo* (1836), manuscrit, de caràcter liberal i anticlerical. Un petit grup de professionals liberals assajaren de reprendre la premsa vigatana amb l'impuls d'una capçalera titulada *El Montañés* (1854), però la iniciativa no assolí la consolidació necessària.

Represa i consolidació. La segona meitat del segle XIX

La represa de la premsa vigatana hagué d'esperar fins als anys del govern llarg dels unionistes. Es produí aleshores l'aparició d'*El Ausonense* (1861-1863), periòdic impulsat per un petit nucli de professionals liberals vinculats al novell Cercle Literari de Vic, espai de sociabilitat intel·lectual i indret de trobada i actuació dels notables locals, constituït al final de 1860. Tot just uns dies abans de l'aparició del bisetmanari, l'advocat vigatà Antoni Soler (1814-1882) havia exposat al si de l'entitat la «Conveniencia o necesidad de un periódico en Vich», posant de relleu que ni el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, aleshores únic periòdic que es publicava a Vic, ni les capçaleres que arribaven de Barcelona i Madrid podien cobrir les necessitats comunicatives locals més immediates i particulars. En una ciutat amb autoconsciència de travessar una crisi, el Cercle Literari i *El Ausonense* van esdevenir instruments complementaris de dinamització i intervenció de les elits locals en un espai públic d'importància creixent. La fita és rellevant, ja que a partir de 1861 la ciutat gaudí, pràcticament sempre més, de continuïtat periodística, per bé que durant els anys de la tercera guerra carlina (1872-1876) únicament subsistiren el butlletí diocesà i alguna publicació religiosa.

El Ausonense fou seguit per l'*Eco de la Montaña* (1863-1868), que en els seus darrers anys va conviure amb *El Porvenir* (1866-1869), cosa que generà unes circumstàncies sostingudes de relativa pluralitat i concurrència, sense gaire precedents fins aleshores. A partir de la segona meitat de la dècada dels anys seixanta i especialment en els contorns del Sexenni (1868-1874), s'acumulen les iniciatives periodístiques, algunes de vida del tot efímera. Al mateix temps,

l'existència simultània de dues o més capçaleres d'informació local i opinió d'una certa durada esdevé habitual. Un altre

Portada del primer número del *Diario de Vich* (1808-1811).

Font: Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic

fet observable en aquells anys, molt especialment després de la Revolució de Setembre, és la major atenció que les capçaleres presten als debats polítics i als afers electorals. La premsa vigatana mostra un pudor menys acusat, per bé que encara viu, envers les preses de posició politicoideològiques. Bona part d'aquesta relativa efervescència periodística va extingir-se aviat, ostensiblement vers 1871. En els inicis de la Restauració, el *Diario de Vich* (1877), impulsat especialment per Josep Serra i Campdelacreu (1848-1901), va significar un intent ambiciós de reprendre la premsa vigatana, però aviat es constataren les limitacions del medi local per sostenir un periòdic diari i desaparegué després de mig any. Sens dubte, el periòdic vigatà més emblemàtic i prestigiós del darrer quart del vuit-cents va ser *La Veu del Montserrat* (1878-1902), dirigida pel canonge Jaume Collell (1846-1932) i íntimament vinculada a l'anomenat «fil de Vic», que va tenir en aquell setmanari un òrgan d'expressió privilegiat al servei d'un ideari catòlic, conservador i tradi-

1
2
5
8
11
13
14
16

temes-3) (pat

cionalista amb un fort ascendent en certs sectors del catalanisme cultural i polític.

Vers la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta s'observa l'obertura d'una nova etapa d'efervescència periodística a la ciutat. Les iniciatives es multipliquen i es constata una creixent politització, fenomen també perceptible en l'àmbit de la sociabilitat formal. Els periòdics presten una importància creixent a la vida política i electoral i, sempre dins l'obediència catòlica, tendeixen a representar sensibilitats politicoideològiques diverses, majoritàriament de caràcter conservador o ultraconservador. En el tombant de segle es publicaven simultàniament a la ciutat, a més del butlletí diocesà i alguna revista religiosa, quatre periòdics de certa entitat, amb un tiratge que oscil·lava entre els dos-cents i els vuit-cents exemplars: *La Veu del Montserrat*, literari i catalanista; *La Comarca* (1894-1900), carlí; *El Norte Catalán* (1886-1915), integrista, i *La Plana de Vich* (1899-1904), conservador liberal.

Afirmació i desenvolupament del sistema de premsa local. Els primers decennis del segle xx i la Segona República

La intensitat de la vida periodística vigatana tendí a incrementar-se en els primers decennis del segle xx. Durant aquests anys perdura, i es revela sostenible, la coexistència de tres o quatre periòdics d'informació local i opinió, normalment amb una periodicitat setmanal, o com a molt trisetmanal. La multiplicació de les iniciatives vingué donada, més aviat, per l'aparició d'un nombre força destacable de revistes religioses, culturals i humorístiques, habitualment amb una periodicitat mensual. També van esdevenir habituals les publicacions que actuaven com a portaveus d'entitats culturals, corporacions econòmiques, i congregacions i associacions religioses amb seu a la ciutat.

Un altre fet destacable del període és la tendència de la llengua catalana a guanyar presència en el camp de la premsa. El català predomina en les revistes i butlletins tot just

al·ludits. En els periòdics locals el seu ús també és important. Són escrites íntegrament en català les gasetes que dirigiren consecutivament entre 1905 i 1936 Lluís B. Nadal (1857-1913), el canonge Collell i l'advocat Joan Anglada (1895-1979). Entretant, durant el primer quart de segle, els seus principals competidors periodístics recorrien a un bilingüisme desigual amb prevalença pel castellà. La llengua catalana assolí la quota de presència més elevada durant la Segona República (1931-1936).

També resulta rellevant l'existència de capçaleres com *La Justicia* (1905-1907) o *La Libertad* (1919), que donaren veu i representació a tendències i sensibilitats en l'òrbita del republicanisme, el socialisme i l'obrerisme. La seva presència no deixa de ser testimonial dins el panorama de conjunt, però malgrat tot la seva aparició és un fet rellevant, per tal com fins aleshores aquells corrents havien estat pràcticament absents del tot en la premsa de la ciutat.

La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) no va truncar la continuïtat dels periòdics i revistes locals, però sí que s'observa, en canvi, un descens molt acusat en l'aparició de noves iniciatives periodístiques, dinàmica que trobà un contrapunt accentuat a partir de 1930, quan l'activitat s'intensificà de nou amb força. Aquesta tendència ascendent es confirmà en els anys de la Segona República fins al 1936, quan el sistema de premsa de la ciutat va viure un dels períodes de major plenitud, en què arribà a sostenir simultàniament, durant un breu període de temps, dos diaris, el *Diari de Vich* (1930-1934) i *La Comarca de Vich* (1919-1936); un trisetmanari, la *Gazeta de Vich* (1914-1936), i diversos setmanaris i revistes. La pluralitat, d'altra banda, és aleshores major que mai, i l'obrerisme, el sindicalisme i l'esquerra política disposen d'òrgans com *Sembrar* (1930-1933, 1937-1938) o *Lluita* (1932-1933). Durant aquells anys es consolidaren, també, els periòdics esportius comarcals, presents en certa manera des de la dècada anterior. La radicalització de 1936 i la ruptura de 1939 significaren l'esberlament complet d'aquell model informatiu local i d'intervenció pública. ■

Bibliografia bàsica

- M. CODINA, *Retalls de premsa vigatana 1803/2000*, Vic: PROSA, 2000.
 J. GUILLAMET, *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*, Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003.

- C. MIRALPEIX, *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*, Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 1981.
 M. M. RIERA, *Bibliografia de la premsa publicada a Vic 1900-1931*, Treball de recerca, Universitat de Barcelona, 1983. [inèdit].

[a l'esquerra] Accés a la premsa digitalitzada de la Biblioteca-Hemeroteca de Figueres. [a la dreta] Portal d'entrada als fons hemerogràfics dels Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

JOSEP FÀBREGAS ROIG. Universitat Rovira i Virgili

LA PREMSA HISTÒRICA DIGITALITZADA, ARA

Des que a començament del segle XXI van començar a sovintegar els projectes de digitalització, el procés d'instal·lar premsa històrica a la xarxa no s'ha aturat.

La proposta de la Unió Europea de promoure una biblioteca digital pública, Europea, ha donat pas a la convocatòria d'ajudes, per part del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, per a la creació de recursos digitals. Europea, que des de febrer de 2010 té el seu referent a Espanya, Hispana, pretén integrar els projectes seguint unes normes i procediments tècnics comuns.

Dins les col·leccions que administra Hispana, trobem els repositoris de les biblioteques digitals de les comunitats autònomes i de les universitats espanyoles. Hispana vol coordinar els projectes de digitalització iniciats i evitar la duplictat d'actuacions en un mateix document.

Entre aquestes iniciatives, en l'àmbit estatal tenim dos grans portals de premsa històrica digitalitzada. El de la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica reuneix sis milions de pàgines de premsa datades entre finals del segle XVIII i els anys quaranta del xx. Del món català podem consultar capçaleres editades a tota la geografia, algunes d'elles compartides amb ARCA. En el fons de Barcelona destaquem reproduccions de *La Veu de Catalunya* (1880),¹ del *Diario Constitucional de Barcelona* (1820-1824), de *L'Avens: Lletres, Art, Ciència* (1881-1893) o de *La Flaca* (1872-1873). En el de Girona trobem exemplars

de la *Gazeta de Gerona* (1793) i del *Correo de Gerona* (1795). Ens remet també a publicacions de localitats com Banyoles, Figueres, Lleida, Mataró, Olot, Palamós, Puigcerdà, Ripoll... Igualment s'hi poden consultar, entre altres, una seixantena de capçaleres editades, des de mitjan segle XIX, a poblacions com Amposta, Reus, Tarragona, Tortosa, Valls o el Vendrell.

El repositori de l'Hemeroteca Digital, amb el fons de la Biblioteca Nacional de España, compta amb 1.065 títols (cinc milions de fulls). Aquest portal obre l'accés a un elevat nombre de periòdics de finals del segle XVIII i el primer terç del XIX: *La Abeja Manresana* (1813), *Diario de Barcelona* (1820-1822), *Correo de Torruella de Mongrís* (1808), *Diario de la ciudad de Lérida* (1809), *Diario de Gerona* (1809), *Gazeta de Catalunya* (1813-1814) o *El Amigo de la Religión* (1820-1821). En l'àmbit pròpiament català tenim ARCA, un portal que ofereix 296 periòdics dipositats en diverses institucions catalanes. Promogut des de la Biblioteca de Catalunya, té el suport del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC). Dins d'ARCA trobem publicacions tan significades com el *Diario curioso, histórico, erudito, comercial, civil y económico* (1762), *La Renaixensa* (1871-1898), *L'Esquella de la Torratxa* (1872-1939), *Papitu* (1908-1937), *La Campana de Gràcia* (1870-1934), *El Cu-Cut* (1902-1914), *Quatre Gats* (1899), antecedent immediat de *Pel & Ploma* (1899-1903), *Lo Pensament català* (1900-1902) –fundat per Jacint Verdaguer– o *La Veu de Catalunya* (1891-1937).

L'Arxiu digital de Granollers presenta 86 capçaleres (72.866 pàgines) i 7.505 exemplars diferents, datats entre 1882 i 1990. La publicació més antiga és *l'Eco de Granollers*.

L'Arxiu Municipal de Lleida inclou 14 publicacions d'entre

patrimoni) (re

1899 i 1976, algunes d'elles satíriques. Per l'ampli període que abasta és interessant la sèrie de *La Veu del Segre* (1899-1934). La iniciativa de la Diputació de Girona permet entrar a 240 publicacions (262.196 pàgines) de les biblioteques públiques de la Cerdanya, Figueres, Olot i Ripoll. A la mateixa ciutat, l'Arxiu Municipal mostra 21 capçaleres (1.706.785 pàgines), publicades entre els anys 1808 i 2000. Les més antigues són el *Diario de Gerona* (1808-1809) i la *Gazette de Gironne* (1810-1812).

A Figueres, l'any 2000 la Biblioteca Fages de Climent va iniciar la digitalització de les col·leccions d'imatge i premsa: 130 capçaleres editades entre el 1842 i el 1977. Les últimes aportacions són la revista *Canigó* (1954-1974) en la seva etapa figuerenca, i la col·lecció de l'*Empordà Federal* (1911-1938).

L'Hemeroteca Municipal de Tarragona disposa de 59 periòdics (270.000 pàgines), datats entre 1808 i 1966, entre els quals destaquen per l'antiguitat el *Diario de Tarragona* (1808-1932) i el *Diario Mercantil, Político y Militar* (1814).

L'enllaç de premsa històrica digitalitzada del Departament de Cultura permet consultar unes 500 revistes (580.307 pàgines), des de 1808 fins a 2009, custodiades en arxius catalans. La Xarxa de Biblioteques Municipals de la província de Barcelona ofereix dos recursos: el Fons local de publicacions periòdiques digitalitzades del servei de biblioteques de la Diputació de Barcelona (DIBA), amb 251 capçaleres (716.168 pàgines, corresponents a 80.445 portades), datades entre mitjans del segle XIX i el XX; i Trencadís, un nou dipòsit que, amb el temps, incorporarà els documents del Fons Local; de moment inclou trenta-dues revistes.

A la Catalunya Nord, a la Mediateca de Perpinyà es poden consultar dotze periòdics. El més antic és el *Journal des Pyrénées-Orientales* (1815-1876).

A l'àmbit del País Valencià, les referències digitals són a la Biblioteca Valenciana Digital (BIVALDI), que disposa de set publicacions. El fons de la Biblioteca Digital Alacantina habilita unes 179 capçaleres. La Universitat de València, a Somni, mostra exemplars dels segles XVIII i XIX. L'Arxiu Municipal de Castelló, d'altra banda, exposa 97 publicacions, les més antigues de mitjan segle XIX.

A les Illes, tenim el fons de la Biblioteca Digital de les Illes Balears (BIDIB), dependent de la Universitat, i el de la premsa històrica de l'Arxiu d'Eivissa, amb 22 capçaleres (77.877 pàgines), d'entre finals del segle XIX i l'any 1936.

Al portal de l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal, visualitzem 11.945 imatges, editades arreu de Catalunya a partir de 1938.

Finalment, pel que fa a la tecnologia, cal comentar que van en augment els portals que permeten el reconeixement de text a

les seves imatges, si bé en una quarta part dels que hem relacionat encara no és possible.

ARCA: <http://www.bnc.cat/digital/arca/index.html>

Arxiu Digital de Granollers: <http://arxiu.granollers.cat:9090/premsa/#top>

Arxiu Municipal de Castelló: <http://archivo.castello.es/hmca/listado/consulta.html>

Arxiu Municipal de Lleida: <http://premsadigital.paeria.es/cgi-bin/pandora.exe>

Arxiu d'Eivissa: http://www.eivissa.es/portal/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=897&lang=ca

Associació Catalana de la Premsa Comarcal: www.prem-sacomarcaldigital.cat/

Biblioteca de Catalunya: www.bnc.cat/Fons-i-col·leccions/Fons-digitalitzats

Biblioteca Digital Alacantina: <http://bv2.gva.es/es/cms/elemento.cmd?id=estaticos/paginas/bd-alicantina.html>

Biblioteca Digital de les Illes Balears (BIDIB): <http://ibdigital.uib.es/greenstone/cgi-bin/library.cgi#>

Biblioteca Fages de Climent (Figueres): www.bibliotecadefigueres.cat/CLocal/CLColDigitalPandoraInfo.aspx?OID=1

Biblioteques Públiques de la Diputació de Girona: <http://pandora.bibgirona.net/diputacio/>

Biblioteca Valenciana Digital (BIVALDI): <http://bv2.gva.es/es/cms/elemento.cmd?id=estaticos/paginas/inicio.html>

Biblioteca Virtual de Premsa Històrica: <http://prensahistorica.mcu.es/es/estaticos/contenido.cmd?pagina=estaticos/presentacion>

Europeana: <http://www.europeana.eu/portal/>

Hemeroteca de l'Arxiu Municipal de Girona: www.girona.cat/sgdap/cat/premsa.php

Hemeroteca Digital (BNE): <http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital/>

Hemeroteca Digital de la Universitat de València: http://trobes.uv.es/search*spl/X?%28*%29&searchscope=3&Da=&Db=&m=w&SORT=A

Hemeroteca Municipal de Tarragona: www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/biblioteca-hemeroteca/premsa-digitalitzada-1/premsa-digitalitzada

Hispana: <http://hispana.mcu.es>

Mediateca de Perpinyà: http://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/nav_categories.php?men=2#

Premsa Històrica Digitalitzada (Dep. Cultura): <http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>

Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona: <http://bibliotecavirtual.diba.cat/trencadis>

Nota

1. Els anys entre parèntesis corresponen als exemplars digitalitzats al repositori corresponent.

ssenyas

147

Anna TEIXIDOR
**Amb la República
 al cap i Catalunya
 al cor.**
**Empordà Federal
 (1911-1938)**

Ajuntament de Figueres;
 Diputació de Girona, 2011.
 Col·lecció Juncària, 7

Anna Teixidor acaba de rescatar de l'oblit una de les publicacions més emblemàtiques de la Catalunya del primer terç del segle XX: *Empordà Federal*. El llibre és fruit d'un magnífic treball acadèmic presentat (2009) a la Facultat de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra, titulat «*Empordà Federal*» (1911-1938): *un model de periòdic republicà i nacionalista*.

La recerca ens presenta la història d'aquesta publicació republicana federal durant els seus vint-i-set anys de vida (1911-1938), i ens ofereix una exhaustiva panoràmica del periòdic, de les seves etapes, dels homes que el van fer –encapçalats per Josep Puig Pujades– i de l'ambiciós projecte polític, cultural i ciutadà que va encarnar.

Teixidor divideix la història de la publicació en tres èpoques: 1911-1923, 1930-1934 i 1935-1938. Durant la primera d'aquestes etapes, la publicació esdevé portaveu de la Unió Federal Nacionalista Republicana i contribueix a la construcció del mite de l'Empordà com a terra de llibertat i de progrés. La segona etapa s'inicia el març de 1930, quan *Empordà Federal* reapareix després de la suspensió que havia patit durant la dictadura de Primo de Rivera. Ara, el 1930, la publicació pot situar-se en el centre del joc polític, com a portaveu comarcal de la nounada ERC. Durant l'etapa republicana, *Empordà Federal* es convertirà en una de les publicacions de referència a Catalunya, fins a la segona suspensió el 1934, arran dels Fets d'Octubre. Un any després, el novembre de 1935, s'enceta la tercera etapa del setmanari, fins a la desaparició al principi de 1938. La vida de la publicació durant aquesta etapa confirma la fractura política i cultural que van suposar per a Catalunya la Guerra Civil i la derrota republicana.

Gràcies a la rigorosa investigació de Teixidor, *Empordà Federal* ha estat objecte d'una anàlisi en profunditat, que ens permet constatar que ens trobem davant de la més emblemàtica de les publicacions figuerenques anteriors a la Guerra Civil.

SANTIAGO IZQUIERDO BALLESTER. Historiador

Jaume RECASENS I BEL
Somnis en paper.
**Premsa i periodisme al
 Penedès republicà**

Cossetània Edicions; Institut
 d'Estudis Penedesencs, 2011.
 Col·lecció El Tinter, 119.
 583 pàg.

El periodista i historiador Jaume Recasens ens ofereix una monografia excel·lent sobre la premsa local i comarcal de l'època republicana a l'Alt Penedès. Un treball que pot situar-se entre les millors que s'han fet a Catalunya sobre la premsa local i comarcal durant els anys trenta, ja que l'autor ha estudiat la premsa «en si», no tant com a font documental històrica, sinó pel valor d'ella mateixa.

Aquest llibre és el resultat d'una recerca exhaustiva i ben dirigida pel professor Josep M. Figueres, que ha permès a l'autor localitzar en diversos arxius locals gairebé tots els números dels diversos setmanaris i revistes penedesenques publicats entre 1931 i 1939. Durant aquests anys tots els grups polítics i sindicals, des de la dreta més conservadora fins als sindicats anarquistes, tenien el seu setmanari. Però no es tracta tan sols d'una recerca quantitativa sobre els més de cinquanta periòdics publicats, sinó d'un estudi qualitatiu que permet aproximar-se tant als propietaris com als periodistes i afeccionats que els donaven vida.

El llibre es pot dividir en quatre grans blocs. En el primer s'analitzen les capçaleres penedesenques existents abans del 14 d'abril de 1931: un total de setze en quatre municipis (Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, Gelida i Sant Pere de Riudebitlles). En el segon, s'estudien amb detall les capçaleres que van funcionar durant el període republicà de pau (1931-1936): vint-i-nou en cinc municipis (s'hi afegeix Torrelavit). En el tercer, trobem l'anàlisi de les capçaleres del període de guerra (1936-1939): vuit en dos municipis (Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia).

En el quart bloc s'analitzen diversos aspectes de la premsa i el periodisme a l'Alt Penedès: la llengua i el llenguatge, els models i els estils periodístics, els anunciants, els periodistes i els empresaris, les impremtes i les editorials... Aquest és l'aspecte més interessant i innovador del llibre, i serveix de cloenda a l'anàlisi cronològica precedent. Un llibre que mereix ser llegit, a més de consultat.

RAMON ARNABAT MATA. Historiador, URV i IEP

1
2
5
8
11
13
14
16

DE trianovetats)

**J. CALVET
BELLERA;
A. RIEU-MIAS;
N. RIUDOR GARCIA**
**La batalla del
Pirineu**

Tremp: Garsineu, 2011,
208 p., 18 €

Arran de l'arribada de refugiats estrangers a Espanya durant la Segona Guerra Mundial, es crearen unes xarxes que permeteren l'evasió d'aquests refugiats a Anglaterra passant pels Pirineus, com la xarxa francoamericana Wi-Wi, que operava entre Coserans i el Pallars, o la xarxa belga de Jean. Aquesta monografia analitza les xarxes i les línies per on passaven, que tenien Andorra com a epicentre, i també dóna protagonisme als seus promotors, com ara Roger Rieu, Manel Vidal i, en especial, Joan Garcia Rabascall, representant del consolat britànic de Barcelona a Lleida durant aquesta època.

**X. MAS GIBERT;
J. AMAT I TEIXIDÓ**
**Canet de Mar
1898-1936.**
**De la Guerra de
Cuba a la Guerra
Civil**

Canet de Mar: Edicions
Els 2 Pins, 2012. 447 p.,
20 €

Prenent com a punt de partida la desfeta espanyola a Cuba l'any 1898, els autors repassen la història de Canet de Mar durant el primer terç del segle XX, fins a l'esclat de la Guerra Civil espanyola. Analitzen, en primer lloc, la conjuntura econòmica canetenca de l'època, amb una indústria cada cop més important, per després centrar-se en els aspectes de la política local, destacant-hi el paper del caciquisme i dels moviments catalanistes i sindicalistes. La monografia es clou amb una crònica dels moviments polítics, econòmics i socials de Canet durant l'etapa estudiada.

**S. J. ROVIRA I
GÓMEZ**
**Història del Baix
Gaià**

Estat moderna
Valls: Cossetània, 2012.
214 p., 18 €

Els pobles al voltant de l'últim tram del riu Gaià (Altafulla, Creixell, la Nou de Gaià, Torredembarra, Vespella de Gaià, el Catllar, Salomó, la Pobla de Montornès, Roda de Berà i l'antic terme de Tamarit, actualment part de Tarragona) conformen un nucli diferenciat dins de la comarca del Tarragonès. Aquesta publicació és el segon volum d'una col·lecció que té com a objectiu repassar la història local de la zona i mostrar episodis d'història política –amb el paper d'aquests municipis en els diferents conflictes moderns–, d'història social i econòmica i de demografia històrica.

**S. MARQUÈS; J.
MORENO**
**El magisteri
gironí
d'Esquerra a
l'exili de 1939**

Barcelona: Fundació
Josep Irla, 2012. 199 p.,
10,40 €

La vinguda del franquisme després de la Guerra Civil suposà un trencament radical en la tasca pedagògica republicana, que comportà en molts casos l'exili dels mestres més significats políticament amb la República. Així doncs, en aquesta publicació s'aborda com bona part dels mestres gironins afiliats a Esquerra Republicana de Catalunya van haver de marxar a l'exili a partir de l'any 1939, quan es va efectuar un procés de depuració que dugué a la substitució de bona part del magisteri gironí. L'obra es complementa amb el perfil biogràfic d'una dotzena d'aquests mestres gironins represaliats.

E. MALLORQUÍ
**Parròquia i
societat rural al
bisbat de Girona,
segles XIII-XIV**

Barcelona: Fundació
Noguera, 2011. 654 p.,
32 €

A l'edat mitjana, el paper de les parròquies no se circumscriu només a l'àmbit religiós, sinó que també es podien considerar una estructura territorial i fins i tot política. Seguint aquesta premissa, l'autor no només analitza les parròquies gironines medievals des del punt de vista religiós, sinó que també té en compte aquests aspectes, per centrar-se especialment en qüestions com la gestió dels drets senyoriais (com els delmes i les primícies), l'exercici de l'administració de justícia des de les parròquies i el paper dels clergues dins de l'organització social de la població gironina medieval.

J. GELONCH I SOLÉ
**El poder
 franquista a
 Lleida, 1938-1951**

Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida i Patronat Josep Lladonosa, 2012. 249 p.

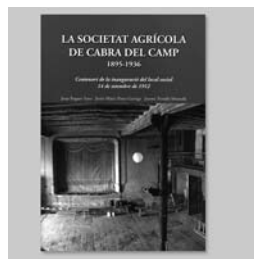
L'objectiu d'aquesta monografia, basada en la tesi doctoral de l'autor, és analitzar l'articulació del poder local a la ciutat de Lleida durant el primer franquisme des del punt de vista de la història social, fent especial esment en les xarxes socials a partir de les quals s'institucionalitza i es consolida el règim franquista. Així doncs, s'estudia el paper de la FET y de las JONS en el control del poder municipal i provincial lleidatà; els espais de sociabilitat com el Círculo Espanya, entre altres, com a grups de pressió política, social i cultural, i la manera com es construeix un nou imaginari franquista a la ciutat.

M. GISBERT BEL
**Els presos i el port
 de Tarragona**
**Història de 92 anys de
 treballs forçats (1792-
 1884)**

Tarragona: Centre d'Estudis Marítims i Activitats del Port de Tarragona i Cossetània Edicions, 2012. 203 p., 19 €

La necessitat de mà d'obra per reconstruir el port de Tarragona a partir de l'últim terç del segle XVIII portà a la utilització de presos per a aquestes tasques de reconstrucció. L'autora analitza els gairebé cent anys d'aquests treballs forçats, des de la creació de la Junta Protectora de les Obres del Port, el 1790, fins a la substitució dels presos per obrers, passant per l'arribada de forçats de llocs com Barcelona, Saragossa o Cartagena, la problemàtica del seu allotjament i manutenció, l'aturada de les obres durant la Guerra del Francès i les condicions laborals i l'assistència sanitària als presos.

**J. FUGUET SANS; J. M.
 PARRA GARRIGA; J.
 TEIXIDÓ MONTALÀ**
**La Societat Agrí-
 cola de Cabra del
 Camp, 1895-1936**

Cabra del Camp: Agrícola i Secció de Crèdit, SCCL, 2012. 151 p.

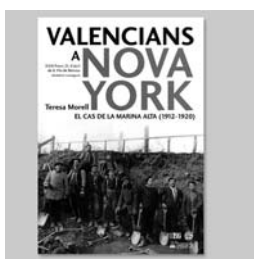
La inauguració del local social de la Societat Agrícola de Cabra del Camp va coincidir amb l'auge d'aquesta entitat cooperativa. En commemoració de l'efemèride, es presenta aquesta monografia, en què diversos autors analitzen el naixement del cooperativisme vitivinícola al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà al final del segle XIX, el moviment cooperatiu de Cabra del Camp en els primers trenta anys del segle XX i el paper de la Societat Agrícola de Cabra del Camp, i del posterior Sindicat Agrícola i Cooperatiu, en el teixit social i econòmic d'aquesta població de la Conca de Barberà.

X. VINADER
**Quan els obrers
 van ser els amos**

Lleida: Pagès Edicions, 2012. 214 p., 18 €

La setmana del 23 al 27 de febrer de 1976, Sabadell es paralitzà a conseqüència d'una vaga general. En aquesta obra, l'autor fa una crònica d'aquesta setmana de turbulències socials, que tingueren com a detonant la mort per accident laboral d'un obrer sabadellenc, fet que mobilitzà el sector del metall per la millora de les condicions de treball. La resta de sectorials i d'associacions cíviques de la capital vallesana se sumaren a la protesta, que es convertí en una lluita pel control de l'espai públic entre les forces de l'ordre franquista i el moviment antifranquista sabadellenc.

T. MORELL MOLL
**Valencians a
 Nova York**
**El cas de la Marina
 Alta (1912-1920)**

Pedreguer: Edicions 96 i Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 2012. 188 p., 14 €

A diferència de la immigració valenciana a Alger, la que es va dirigir als Estats Units, i especialment a Nova York, tot i ser molt important, encara no ha estat estudiada amb profunditat. La monografia vol omplir aquest buit historiogràfic i analitza, en primer lloc, les raons d'aquesta immigració i com aquesta es duia a terme, així com el paper de les dones en tot el procés. En la segona part de l'estudi es fa una anàlisi quantitativa dels immigrants de la Marina Alta a Nova York entre 1912 i 1920, amb dades de més de 2.500 persones procedents dels trenta-tres pobles de la comarca.

noticiari

147

1 Agenda

- Exposició «Apel·les Mestres, artista complet i home polièdric»
BARCELONA, FINS AL 4 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: ESBART CATALÀ DE DANSAIRES
- Exposició «La Guerra del Francès a Olot i comarca (1808-1814)»
OLOT, FINS AL 4 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: PATRONAT D'ESTUDIS HISTÒRICS D'OLOT, MUSEU DE LA GARROTXA, INSTITUT DE CULTURA DE LA CIUTAT D'OLOT I PATRONAT FRANCÉS EIXIMENIS
- Curs de Cultura Medieval
MANRESA, 16, 23 I 30 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
- III Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric. «Família a la baixa edat mitjana (s. XIII-XV)»
Hostalric, 15 i 16 de novembre. Organitzen: Àrea de Patrimoni de l'Ajuntament d'Hostalric i Arxiu Històric d'Hostalric
- III Jornades d'Estudis del Pla d'Urgell
BELLVÍS, 17 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: GRUP DE RECERQUES DEL PLA D'URGELL «MASCANÇÀ»

- V Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Eramprunyà
SANT CLIMENT DE LLOBREGAT, 17 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: + DE 1000. HISTÒRIES DE SANT CLIMENT DE LLOBREGAT, CENTRE D'ESTUDIS DE GAVÀ, ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL MUSEU DE GAVÀ, CENTRE D'ESTUDIS BEGUETANS, GRUP TRES TORRES, GRUP DE RECERQUES HISTÒRIQUES DE CASTELLDEFELS, CCEPC, CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL BAIX LLOBREGAT, INSTITUT RAMON MUNTANER I DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
- IX Trobada d'Entitats i Associacions Culturals de les Comarques de l'Antiga Diòcesi de Tortosa. «Arquitectura i organització territorial templer a les Terres de l'Ebre»
HORTA DE SANT JOAN, 24 DE NOVEMBRE. ORGANITZEN: ECOMUSEU DELS PORTS, CENTRE PICASSO D'ORTA, MUSEU DE LES TERRES DE L'EBRE I INSTITUT RAMON MUNTANER

- Presentació de les actes del Congrés Internacional Pere Anguera
REUS, 27 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: CENTRE DE LECTURA DE REUS
- Presentació del Llibre *El Penedès sota les bombes. Crònica d'un setge aeri (Alt Penedès - Baix Penedès - Garraf, 1937-1939)*
VILANOVA I LA GELTRÚ, 29 DE NOVEMBRE. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS
- Exposició «40 anys de moviment veïnal a l'Hospitalet de Llobregat»
L'HOSPITALET DE LLOBREGAT, DEL 5 DE NOVEMBRE AL 2 DE DESEMBRE. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS DE L'HOSPITALET - CEL'H
- III Jornada de Recerca Local, Patrimoni i Història Marítima
BARCELONA, 1 DE DESEMBRE. ORGANITZEN: MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA, CCEPC I INSTITUT RAMON MUNTANER

2 Noticiari

IX TROBADA D'ENTITATS I ASSOCIACIONS CULTURALS DE LES COMARQUES DE LA DIÒCESI DE TORTOSA. «ARQUITECTURA I ORGANITZACIÓ TERRITORIAL TEMPLERA A LES TERRES DE L'EBRE»

El Centre Picasso d'Horta, el Centre de Documentació de l'Ecomuseu dels Ports, l'Institut Ramon Muntaner, el Museu de les Terres de l'Ebre i el Campus Terres de l'Ebre de la URV, amb el suport de la CCEPC, entre altres entitats, organitzen el proper 24 de novembre la IX Trobada d'Entitats i Associacions Culturals de les Comarques de la Diòcesi de Tortosa. En aquesta edició, arran del 700 aniversari de la fi de l'orde del Temple, la Trobada té lloc sota el títol «Arquitectura i organització territorial templer a les Terres de l'Ebre» i inclou conferències i presentacions relacionades amb la influència d'aquest orde militar a les Terres de l'Ebre.

Així doncs, després de la inauguració, la Trobada començarà amb la conferència «El

patrimoni artístic del Temple a les Terres de l'Ebre», a càrrec de Joan Fuguet, i seguidament es presentarà el llibre *Els templers, guerrers de Déu: Entre Orient i Occident*, de Rafael Dalmau Editors, a càrrec de Carme Plaza. La Trobada continuarà amb la conferència «Els templers a les Terres de l'Ebre (1148-1213)», a càrrec de Laureà Pagarola, i amb la presentació de projectes vinculats de les comarques de la diòcesi de Tortosa. Després del dinar a l'hotel Miralles d'Horta de Sant Joan, la Trobada finalitzarà amb una visita a l'Ecomuseu dels Ports, una ruta picassiana pel poble i una visita al convent de Sant Salvador.

Tothom que vulgui participar a la Trobada té temps fins al 21 de novembre per inscriure's-hi, al telèfon 977 40 17 57 o bé a l'adreça electrònica merce@irmu.org.

El preu del dinar, opcional, és de 14 €.

Per a més informació: <http://www.irmu.org>.

PARTICIPACIÓ DELS CENTRES D'ESTUDIS A LES JORNADES EUROPEES DEL PATRIMONI A CATALUNYA 2012

Els dies 28, 29 i 30 de setembre es van dur a terme a una gran quantitat de municipis de Catalunya les Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya 2012. En aquesta ocasió, l'Institut Ramon Muntaner, juntament amb el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Associació Catalana de Municipis i la Federació Catalana de Municipis, ha col·laborat en l'elaboració del calendari d'activitats d'aquestes jornades, agrupant-hi les organitzades pels centres d'estudis.

D'aquesta manera, al calendari d'activitats de les Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya 2012 han participat 37 centres d'estudis, entre ells dos de fora del Principat, que van celebrar un total de 42 activitats durant el cap de setmana del 28 al 30 de setembre.

Consell de redacció: Victòria Almuni (C.E. Seniens), Joan Busqueta (UdL), David Cao (P. Estudis Osonencs), Josep Capdevila (UdL), Enric Garcia Domingo (M. Marítim Barcelona), Narcís Figueras (UOC), Antoni Gavaldà (URV), Oriol Granados (CE. Montjuïc), Carla González Collantes (UIC), Oscar Jané (UAB), M. Carme Jiménez (IRMU), Joan-Lluís Mas (Terra dels Avis, Cat. Nord), Lourdes Plans (C.E. Històrics de Terrassa), Joaquim M. Puigvert (UdG), Mercè Renom (C.E. Comarcals Baix Llobregat), Teresa Reyes (Oficina Patrimoni Cultural - Diputació Barcelona), Enric Saguer (UdG), Carles Santacana (UB), Sebastià Serra (UIB), Ramon Ten (S. Arqueologia i Paleontologia. G.Cat), Francesc Viso (CCEPC).

Consell assessor: Agustí Alcobarro (MHC), Ferran Archilés (UV), Joan Armangué Herrero (Arxiu de Tradicions de l'Alguer), Josep Casanovas (UdV), Montserrat Duch (URV), Enric Guinot (UV), Antonieta Jarne (UdL), Antoni Mas Forners (C.E. Repoblació Mallorca. UB), Marina Miquel (MHC), Conxita Mir (UdL), Vicent Olmos (UV), Joan Peytaví (UPVD), Santi Ponce (UdV), Joan Santacana (UB), Josep M. Sans Travé (ANC), Gemma Tribó (UB), Antoni Virgili (UAB)
<http://www.sre.urv.es/irmu/plecs/>.

Revista editada per:

